

ЉИЉАНА ТАНЕСКА

ИЗЛОЖБЕНА ДЕЛАТНОСТ ПЕДАГОШКОГ МУЗЕЈА У 1991. ГОДИНИ

Током 1991. године, у којој је Педагошки музеј у Београду обележио 95 године свог рада, у изложбеном простору Музеја реализоване су две изложбе из области историје школства: *"Учионица XIX века"* (отворена 7. марта) и *"Успомене из школског живота"* – изложба фотографија (отворена 4. децембра). У Историјском музеју Војводине у Новом Саду је од 12. марта до 4. априла 1991. гостовала изложба *"Учитељске школе у Србији до 1941. године"*.

Са циљем да се јавности, првенствено омладини која чини највећи део посетилаца нашег Музеја, прикаже рад основних школа у Србији у другој половини прошлог века, реконструисана је учионица. У централном делу простора изложен је школски намештај са училима и ђачким прибором који су, бар по прописима Министарства просвете, школе морале да имају: икона Светог Саве, катедра на узвишеном постолу, скамије, табла и рачуналке, пећ од гуса са заштитником и ватраљем. Уз помоћ текстова и материјала изложеног на паноима и витринама, који чине закони, мапе са статистичким подацима, изештаји о раду школа и уџбеници, посетиоцу је омогућено да се упозна са значајнијим моментима у процесу развоја основног школства у Србији.

У време Првог српског устанка, садржај рада своди се на пружање елементарне писмености и за то су били довољни буквар, часловац и псалтир. Стицањем аутономије 1830. године, у Србији се стварају основи школског система који ће се континуирано изграђивати. Доносе се закони, планови и програми рада, упутства учитељима као и нормативи о уређењу школских зграда. У школе се уводе најпотребнија учила. У Београду су 1838. године издата два *Буквара*, аутора Петра Радовановића и Глигорија Зорића. Четрдесетих година се појављују прве ђачке таблице, прављене од камена лисника, са дрвеним рамом и писаљком, а израђују се и прегледалице за лепо писање. *"Наставленије за учитеље основни училишта"* из 1844. године препоручује коришћење *"срицатељних штица"* за наставу читања, рачуналки, глобуса, земљописних карата и историјских слика.

Први *Буквар* за основне школе са Вуковим правописом, аутора Ђорђа Натошевића, штампан је 1870. године. Он представља прекретницу и у погледу метода рада, што је знатно олакшало и унапредило елементарну наставу.

Осамдесетих година Министарство просвете предузима ко-

раке за боље снабдевање школа потребним училима. У наставу рачуна уводе се, осим "руске" рачунаљке, модели мера за дужину, тежину, течност и запремину. За српски језик користи се словарица, која је постављена на ногаре да би слова била у видном пољу деце. Наука хришћанска учи се уз помоћ слика светитеља, а у настави историје се користе слике српских владара. У области природних наука постоје Шрајберове слике за зоологију и ботанику и анатомске слике човека. За телесно вежбање, уведено 1871. године, употребљавају се "ћулице" због кретања и јачања мишића.

У школама постоје различити типови скамија: веће, у које је могло да се смести четири до пет ђака, или са три седишта. "Правила о грађењу школа и намештају школском" из 1881. године прописују нови тип, са два седишта и димензијама прилагођеним узрасту деце. Ова врста скамија била је ретко у употреби и само у боље опремљеним школама, а за изложбу је реконструисана према нацртима из 1881. године.

Изложбом "*Учионица XIX века*" представљена је богата збирка учила, школског намештаја и прибора. Аутори изложбе и текста каталога, Гордана Павловић и Растко Јовановић, направили су избор предмета, уз коришћење једног броја експоната из Народне библиотеке Србије, Историјског музеја Србије, Музеја града Београда и Музеја физичке културе. У амбијенту учионице најмлађи посетиоци су могли да виде како се некада учило, а они старији да се, бар на кратко, врате у ђачко доба.

На Дан Музеја отворена је изложба фотографија под називом "*Успомене из школског живота*". Школски музеј (од 1960. године – Педагошки), основан је на свечаности поводом стогодишњице рођења Јована Гавриловића, "књажевског намесника и добротвора сирочади српских учитеља", приређеној 24. новембра 1896. године у згради Основне школе код Саборне цркве у Београду, у присуству тадашњег министра просвете Љубомира Ковачевића. Његов задатак је био да "прибира и чува наставна средства и све друго што се тиче основне школе, што има педагошке и историјске вредности за школу и учитеље". Први управитељ био је Димитрије Путниковић, учитељ. Школски музеј, иако основан као трећи у Србији, није имао могућности да се континуирано развија. Углавном је био смештен при основним школама, више пута је сељен, а његови фондови страдавали су у оба светска рата. Музеј је ипак успео да формира значајне збирке уџбеничке и педагошке литературе, наставних средстава, архивске грађе и фотографија из области историје школства и просвете у Срба.

У збирци фотографија Педагошког музеја прикупљају се, обрађују и чувају фотографије које представљају сведочанство о раду свих нивоа и врста школа, стручних, хуманитарних, културних и спортских удружења просветних радника и ученика, као и фотографије наших истакнутих педагога.

За изложбу "*Успомене из школског живота*" издвојене су фотографије настале у периоду од 1865. до 1930. године, од којих највећи

број до тада није био презентован јавности. Било да су снимане у познатим фотографским атељеима (Флоријана Гантенбајна, Анастаса Н. Стојановића, Ф. Регоцког, Леополда Кенига, Милана Јовановића у Београду, Тодора Илића у Крагујевцу и других) или да су њихови аутори аматери, заједничко им је да се јављају као вредан документ о тренуцима из прошлости нашег школства. Остало је забележено присуство војводе Живојина Мишића освећењу српске основне школе у селу Брод, округа битолског, марта 1918. године, екскурзија професора на Свету Гору и Хиландар, почетком овог века, како се некада прослављала школска слава – Свети Сава, и бројни други моменти из "школина живота". Аутори изложбе и текста каталога су Маја Николова и Љиљана Танеска.

Изложба *"Учитељске школе у Србији до 1941. године"*, одржана је у Педагошком музеју од 30.VIII до 15.XI 1989. У оквиру сарадње нашег Музеја и Историјског музеја Војводине, ову изложбу су од 12.III до 4.IV 1991. могли да виде и посетиоци у Новом Саду. Њен циљ је био да прикаже развој ове врсте стручних шкока, од појаве првих течајева за припремање учитеља српских основних школа у другој половини XVIII века, до 1941. године, рад истакнутих професора и њихов допринос педагошкој теорији и пракси, положај и улогу учитеља у друштвеном животу у овом периоду.

Изложбу су чинила два дела, од којих је први део хронолошки приказао развој учитељских школа до 1918. године у оквиру следећих тематских целина:

– Почетак рада на припремању српских световних учитеља у Хабсбуршкој монархији и "нормални" течајеви Аврама Мразовића у Сомбору од 1778. до 1811. године

– Оснивање прве српске учитељске школе – Препарандије у Сент Андреји, 1812. године, заслугом Уроша Несторовића, врховног школског надзорника свих православних школа у Монархији, и њен рад до 1816. године

– Пресељење Препарандије у Сомбор, где се, нарочито од средине XIX века, развијала и проширивала своју делатност, да би се, 1910. године, од ње формирале две школе – мушка и женска.

Изложени материјал: уџбеници, белешке ученика са предавања, њихови ликовни и ручни радови, школска сведочанства и фотографије из збирки Педагошког музеја, – обогаћен је и вредним документима о раду Мразовићеве "Норме" у Сомбору и Препарандије, који се чувају у Педагошкој академији у Сомбору.

Део изложбе, посвећен развоју учитељских школа у Кнежевини (Краљевини) Србији, обухватио је период од 1830. године, када се стварају услови за развој грађанског школског система. Припремање учитеља делимично је решено оснивањем Богословије у Београду 1836. године. Први општи закон о школама "Устројеније јавног училишног наставленија" из 1844. предвиђао је да се у V и VI разреду гимназије ванредно предаје педагогика оним ученицима који желе да се посвете овом позиву. Године 1863. у Београду је отворена Виша женска школа

”поради образовања женске младежи у знањима вишим него што се у основним школама учи а нарочито поради припреме одраслих девојака за учитељске основних школа женских”.

– Прва учитељска школа у Кнежевини Србији отворена је на дан Светог Саве, 14. јануара 1871. године у Крагујевцу, заслугом тадашњег министра просвете, Димитрија Матића. Школовање је трајало три године, а ученици су, осим теоријске наставе, имали и практично вежбање у основној школи и обуку из пољопривреде. Као једина те врсте у Србији, школа је имала знатну подршку просветних власти, а њени наставници, првенствено педагози Стеван Д. Поповић и др Војислав Бакић, допринели су да млади учитељи буду добро припремљени. Међутим, утицај идеја Светозара Марковића и деловање политичке опозиције условили су да ученици организовано испољавају своје незадовољство против строгог система управе у школи и интернату, што је повремено доводило и до прекида рада. Школа је 1877. године пресељена у Београд.

– У периоду од 1877. до 1896. године, школа је радила у Београду, а одатле је пресељена у Алексинац.

– Друга мушка учитељска школа отворена је у Нишу, 1881. године, а већ 1895, је, због ђачког бунта против управитеља и нереда који су том приликом настали, затворена.

– Године 1898. у Јагодини је отворена нова учитељска школа, која је у периоду до I светског рата имала најповољније услове за рад и била узор интернатски уређене школе.

– Почетком XX века основане су и две женске учитељске школе, у Београду 1900. и Крагујевцу 1903, и једна мушка у Неготину, 1910. године. Учитељске школе су од 1896. постале четворогодишње, а први јединствени Наставни план за њих донет је 1905. године.

– У областима под турском влашћу је 1871. године, уз знатну помоћ трговца Симе Андрејевића – Игуманова, у Призрену основана Богословско–учитељска школа, а 1903. у Скопљу, троразредна Српска учитељска школа.

Рад сваке од ових школа приказан је оригиналима докумената о оснивању, школских сведочанстава, ђачких свезака и радова, фотографија, уџбеника и наставних средстава, као и делима истакнутих професора и педагога тога времена. Захваљујући једном од спонзора ове изложбе, били смо у могућности да изложимо ђачке униформе ученица и ученика, с почетка овог века, које су у РО "Сентротекст" реконструисане на основу фотографија и архивске грађе.

Други део изложбе – учитељске школе у Србији у периоду 1918–1941. године, био је приказан у следећим тематским целинама: ширење мреже ове врсте стручних школа и њихово уређење; наставни процес и ваннаставне активности; рад ученичких удружења и организација живота у школским интернатима; рад Учитељског удружења. Аутори изложбе и текста каталога су Гордана Павловић и Љиљана Танеска.

Изложбу *"Учионица XIX века"* ликовно је обликовао и технички реализовао Бранислав Момчиловић, а спонзор су биле *"Дечје новине"* – Горњи Милановац.

Ликовну и техничку поставку изложбе *"Успомене из школског живота"* остварили су Слободан М. Стефановић и Бранислав Момчиловић, а реализацију су помогли: *"Дечје новине"* – Горњи Милановац, *"Inex-interexport"* – *"Југопетрол"* – Београд.

SUMMARY

Pedagogical Museum, founded in 1896., celebrated its 95th anniversary by realizing three exhibitions. "Classroom in the 19th Century" presented past of the rich collection of the teaching aids, school furniture and supplies that had been used in elementary schools in Serbia during the second half of the last century. At the exhibition "School Life Memories" 175 photographs from the collection of the Pedagogical Museum, made in the period between 1865. and 1930. were displayed. The exhibition "Teachers' Schools in Serbia till 1941." was presented in the Historical Museum of Vojvodina in Novi Sad.